

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2\(2\)-30](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2(2)-30)

УДК 330.34:504.05

Вікторія ЯНОВСЬКА

Державний університет інфраструктури та технологій

<https://orcid.org/0000-0002-0648-3643>

e-mail: [v.yanovska@ukr.net](mailto:v.yanovska@ukr.net)

Олена ПАРФЕНТЬЄВА

Національний транспортний університет

<https://orcid.org/0000-0002-5946-9490>

e-mail: [alenagp@ukr.net](mailto:alenagp@ukr.net)

## КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: КІЛЬКІСНИЙ ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ВИМІР

*На основі проведеного дослідження встановлено, що в Україні за період 2007–2021 років в галузі економічних наук за тематикою сталого розвитку було захищено 132 кандидатських, 110 докторських дисертацій та 14 дисертацій доктора філософії, а активна зацікавленість проблематикою сталості почала проявлятися з початку 2000-х років. По 2014 рік включно кількість дисертаційних робіт стійко, але із різною швидкістю зростала, 2016 рік став роком мінімального ступеню академічної активності, після якого відновилося зростання кількості захистів, значною мірою було обумовлене актуалізацією проблематики на державному рівні, починаючи з 2020 року позитивна динаміка була підсилена розпочавшимся процесом захистів на здобуття ступеня доктора філософії. Фокусування тематики дисертацій дозволяє стверджувати про всебічне проникнення ідеології сталого розвитку в простір наукового пошуку в галузі економічних наук. Розподіл робіт за частотою галузевих досліджень в сфері економіки зі сталого розвитку свідчить, що лівова частка дисертацій підготовлена по економіці в цілому, між тим активна наукова робота проводилась за проблематикою сталого розвитку агропромислового комплексу, промисловості, в меншому ступені транспорту та туризму. Аналіз тематики через призму концептуального поля дозволив сформулювати стійке угруповання типологічно й семантично однорідних та ієрархічно впорядкованих концептів, розподілених на дванадцять лексико-семантичних підкласів, частково об'єднаних в три групи категорій та представити його як структуровану систему, що складається з ядра та периферії.*

*Ключові слова:* сталий розвиток, економічні науки, бібліометрія, динаміка захисту дисертацій, структура, концептуальне поле, мапування.

Viktorii YANOVSKA

State University of Infrastructure and Technologies

Olena PARFENTIEVA

National transport university

## THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN ECONOMIC RESEARCH: QUANTITATIVE AND LEXICO-SEMANTIC DIMENSIONS

*On the basis of the conducted research, it was established that in Ukraine for the period of 2007–2021, 132 PhD theses, 110 doctoral dissertations, and 14 PhD theses were defended in the field of economic sciences on the topic of sustainable development. Active interest in the issue of sustainability began to manifest itself in the early 2000s. Up to and including 2014, the number of dissertations grew steadily, but at different speeds, 2016 was the year of the minimum degree of academic activity, after which the growth in the number of defenses resumed, which was largely due to the actualization of issues at the state level, starting from 2020, the positive dynamics were strengthened by the process of defenses for obtaining the degree of Doctor of Philosophy. Focusing on the topics of dissertations allows us to assert the comprehensive penetration of the ideology of sustainable development into the space of scientific research in the field of economic sciences. The distribution of works by the frequency of sectoral research in the field of sustainable development economics shows that the lion's share of dissertations was prepared on the economy as a whole, while active scientific work was carried out on the issues of sustainable development of the agro-industrial complex, industry, and to a lesser extent, transport and tourism. The analysis of the topics through the prism of the conceptual field made it possible to form a stable grouping of typologically and semantically homogeneous and hierarchically ordered concepts, divided into twelve lexical-semantic subclasses, partially combined into three groups of categories and presented as a structured system consisting of a core and a periphery. The analysis of the dynamics of defended dissertations, the examination of the distribution of dissertations by majors and scientific degrees, the study of the frequency of mentioning the branches of economics in the topics and, accordingly, the degree of branch orientation of the works made it possible to quantitatively assess the scope and identify trends in scientific research, the formation of a conceptual field based on the results of cognitive generalizations and with the help of mapping made it possible to verbalize qualitative parameters, demonstrate the content, variability and lexical-semantic interconnection of scientific research.*

*Keywords:* sustainable development, economic sciences, bibliometrics, dynamics of dissertation defense, structure, conceptual field, mapping.

### Постановка проблеми у загальному вигляді

#### та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Різка інтенсифікація низки економічних, соціальних та екологічних проблем, вирішення більшості з яких поки не знайдено, обумовлена інтенсивним розвитком промислового виробництва, транспорту, суспільного споживання на тлі збільшення світового населення, призвела до нестійкості моделі розвитку. Моделі, засновані на пріоритизації економічного зростання та елімінуванні супутніх проблем, що тривалий

час була панівною в практиці господарювання та економічній науці та підтримувала позитивну динаміку соціально-економічних систем без огляду на екстернальні ефекти. Концепція сталого розвитку (Sustainable Development) стала відповіддю на проблеми та закликом до зміни існуючої моделі суспільного розвитку. Міждисциплінарна природа концепції, висуваючи на передній план обмеження, за яким задоволення потреб теперішнього покоління не ставить під загрозу здатність задовольняти потреби майбутніх поколінь, поширила розуміння розвитку поза межі суто економічного змісту і посилила значення соціальних та екологічних параметрів при виборі можливих стратегічних альтернатив.

Дотепер відбуваються академічні дискусії щодо сутності сталого розвитку. Уточнення концептуальних засад та розробка міждисциплінарного інструментарію спонукає до виникнення нових категорій, зокрема появи понять подібних поняттям зеленої та циркулярної економік. Зорієнтованість на суцільне підвищення добробуту, забезпечення соціальної справедливості та суттєве зниження ризиків для довкілля інтегрується в процеси соціально-економічних систем різних рівнів. Розглядаючи концепцію сталого розвитку з загальнотеоретичних позицій, стає очевидним фундаментальне поєднання у ній економічної, соціальної та екологічної складових. Широке прийняття необхідності переходу до сталого розвитку, удосконалення екологічного виховання, екологізація та людино-центрованість освіти сприяє популяризації концепції серед широкого кола індивідів, представників влади та науковців, громад, інших соціальних груп і у підсумку суспільства в цілому. Панівний характер концепції спричиняє зростання кількості наукових та прикладних досліджень, присвячених опрацюванню різних її аспектів чи вивченню феноменів, явищ і проблем сучасних економічних процесів та систем через призму сталості. Це підтверджують бібліометричні дані.

### **Аналіз останніх досліджень і публікацій**

Бібліометричний аналіз є потужним інструментом оцінювання наукової впливовості публікацій та вчених (С. Назаровець, 2021) [9, с. 2]. Особливо радикальні дослідники навіть стверджують, що у природничих науках доцільно застосовувати бібліометрію, а не експертне оцінювання (G. Abramo & S.A. D'Angelo, 2011) [1]. Інші підкреслюють необхідність застосування комплексної методології в наслідок того, що надто гостро проблема некоректного використання метрик проявляється щодо прийнятих практик оцінки наукового впливу досліджень у соціальних та гуманітарних дисциплінах [9, с. 2]. Водночас саме бібліометрія (Bibliometrics) безспірно є одним із найбільш популярних та ефективних методів оцінки розвитку наукових напрямів.

### **Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття**

Бібліометричні узагальнення надають можливість зрозуміти основні тенденції розвитку як галузей науки в цілому, так і окремих концепцій зокрема. Важливою складовою бібліометричного пошукового апарату та дослідницького інструментарію є ретроспективний аналіз та огляд захищених дисертаційних робіт. При цьому виокремлення досліджень за науковими рівнями дозволяє визначити глибину пророблення проблематики, оскільки кандидатські дисертації або дисертації доктора філософії спрямовані на вирішення конкретного наукового завдання, а докторські забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми через результати, що мають загальнонаціональне або світове значення, що є визнаною академічною практикою та визначено Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» та Постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р. «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів».

### **Формулювання цілей статті**

Мета статті полягає у визначенні структури, проведенні кількісної оцінки динаміки захищених в Україні кандидатських дисертацій, дисертацій доктора філософії та дисертацій доктора наук та наданні лексико-семантичного виміру економічним дослідженням, що потребує вирішення низки завдань: (1) визначення кількості захищених дисертаційних робіт, спрямованих на дослідження проблематики у контексті сталого розвитку; (2) аналіз розподілу дисертаційних робіт за спеціальностями та науковими ступенями; (3) вивчення тематики дисертацій та визначення частоти згадування галузей економіки в темах та, відповідно, ступеню галузевої зорієнтованості наукового пошуку.

Дослідження ґрунтується на аналізі створеної автором бази даних дисертацій, захищених в Україні за період 2007–2021 рр. У якості джерела інформації використовувались відкриті дані Національного репозитарію академічних текстів [11] та електронних ресурсів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського [4]. Розширений (тематичний) пошук текстів авторефератів дисертацій, що накопичуються в електронних каталогах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського з 1998 р., і, не дозволив виявити захищених раніше дисертацій, що відповідали низці критеріїв. Враховуючи академічну спрямованість дослідження критеріями відбору були: (1) дисертації ступеня кандидата та доктора економічних наук (спеціальності 08 «Економічні науки», визначені Переліком наукових спеціальностей, затвердженим Наказом Міністерства освіти та науки № 1057 від 14 вересня 2011 р.), доктора філософії за

спеціальністю 051 «Економіка» та спеціальностями галузі знань 07 «Управління та адміністрування» (відповідно до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 266 від 29 квітня 2015 р.); (2) ключові слова у формулюваннях тем досліджень, які мали бути релевантними концепції сталого розвитку.

Всього було відібрано 256 дисертацій, з яких 132 становили кандидатські дисертації, 110 – докторські дисертації та 14 – дисертації доктора філософії, назви яких з урахуванням морфології досліджуваної концепції включали термін «сталий» (сталий розвиток, стале економічне зростання, управління сталим розвитком, стале використання, стале виробництво та інші словосполучення з прикметником «сталий», наприклад сталі логістичні системи, сталі ланцюги постачань, сталі міста).

### Виклад основного матеріалу

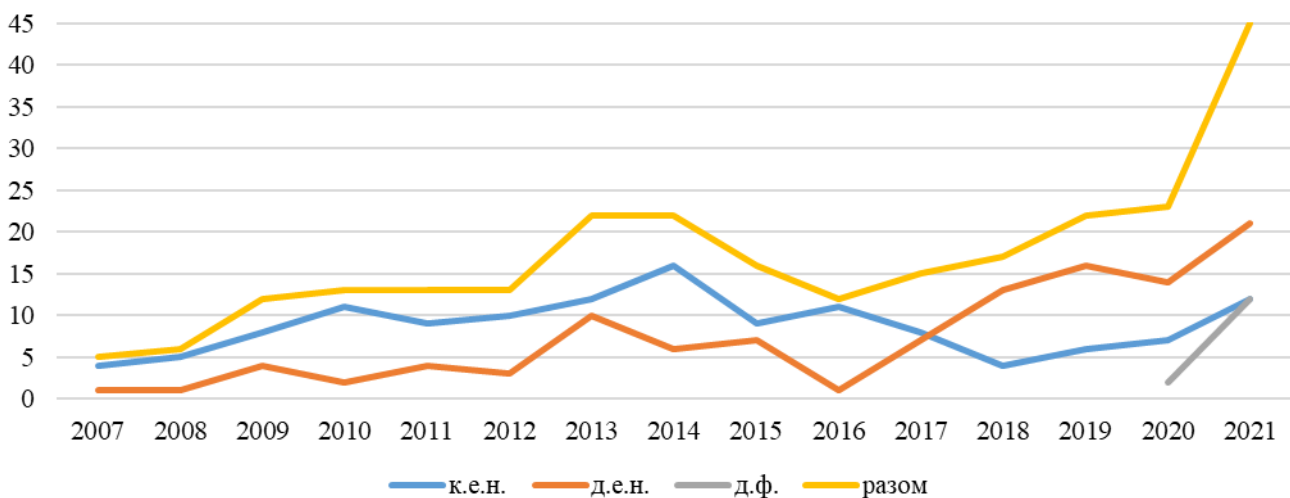
*Динаміка захищених дисертаційних робіт, спрямованих на дослідження проблематики у контексті сталого розвитку.* Як свідчать матеріали створеної бази даних першою дисертацією, захищеною за період 2007–2021 років, була наукова робота, сфокусована на питаннях взаємодії на регіональному рівні економічної безпеки та сталого розвитку (В.В. Кузьменко, 2007) [8], але першою її можна вважати лише умовно, тому що за цей рік загалом було захищено п'ять дисертацій, з яких чотири кандидатські (крім В.В. Кузьменко це роботи О.М. Загорюлькіна [5] з питань формування інноваційної стратегії сталого розвитку підприємства, О.П. Павліщука [13] щодо критеріїв та індикаторів сталого розвитку лісового господарства в контексті формування національної лісової політики України, Є.Ю. Какутич [6] щодо екологічного підприємництва у забезпеченні сталого економічного зростання) та одна докторська (Н.В. Павліхи [12]), присвячена формуванню організаційно-інституційних засад сталого просторового розвитку регіону. Зважаючи, що стандартний період проведення досліджень триває три – п'ять років, можна стверджувати, що зацікавленість проблематикою сталості почала проявлятися з 2000-х років.

Таблиця 1

**Кількість дисертацій на здобуття наукового ступеню, спрямованих на дослідження проблематики у контексті сталого розвитку**

Рік	Кількість дисертацій на здобуття наукового ступеню			Загальна кількість дисертацій на здобуття наукового ступеню
	кандидата економічних наук	доктора економічних наук	доктора філософії з економіки, спеціальностей управління та адміністрування	
2007	4	1		5
2008	5	1		6
2009	8	4		12
2010	11	2		13
2011	9	4		13
2012	10	3		13
2013	12	10		22
2014	16	6		22
2015	9	7		16
2016	11	1		12
2017	8	7		15
2018	4	13		17
2019	6	16		22
2020	7	14	2	23
2021	12	21	12	45

Джерело: складено за [4, 11]



**Рис. 1.** Динаміка захищених дисертаційних робіт, спрямованих на дослідження проблематики у контексті сталого розвитку, од.  
Джерело: розроблено за даними [4, 11]

По 2014 р. включно кількість дисертаційних робіт стійко, але із різною швидкістю зростала. У 2008 р. було захищено шість дисертацій (одна докторська – 16,7%), у 2009 р. – дванадцять робіт (чотири докторські – 33,3 %), у 2010–2012 рр. – по тринадцять робіт (дві докторських у 2010 р. (15,4 %), чотири – у 2011 р. (30,8 %), три – у 2012 р. (23,1 %)), у 2013–2014 рр. – по двадцять дві роботи (з яких десять докторських дисертацій у 2013 р. (45,5 %) та шість – у 2014 р. (27,3 %)). Для 2015–2016 рр. стало характерним зменшення кількості робіт досліджуваної тематики. У 2015 р. кількість захистів становила шістнадцять, серед яких превалювали роботи на здобуття ступеню доктора економічних наук (сім, 43,8 %). У 2016 р. було захищено дванадцять робіт, з яких майже всі на здобуття ступені кандидата економічних наук (91,7 %), лише одна – доктора наук (8,3 %). 2016 р. став роком мінімального ступеню академічної активності, після якого відновилося зростання кількості захистів. У 2017 р. було успішно представлено п'ятнадцять робіт, з них майже половина (сім, 46,7 %) на здобуття ступеню доктора наук. У 2018 р. вже сімнадцять з переважною більшістю докторських дисертацій (тринадцять, 76,5 %). У 2019 р. було захищено двадцять дві роботи, з яких шістнадцять на здобуття ступеню доктора наук (72,7 %). Починаючи з 2020 р. позитивна динаміка була підсилена розпочавшимся процесом захистів на здобуття ступеня доктора філософії. Усього за цей рік було захищено двадцять три роботи: сім кандидатських (30,4 %), чотирнадцять докторських (60,9 %), дві на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти (8,7 %). Стрімке зростання кількості захистів на здобуття ступеню доктора філософії (до 12 на рік, 26,7 %) спричинило таке ж стрімке збільшення загальної кількості захищених робіт – до сорока п'яти, з них дванадцять кандидатських (26,7 %) та двадцять одна докторська (46,6 %). Зрозуміло, що цей рік став унікальним в наслідок перетину двох систем – у цей рік було майже фіналізовано функціонування інституту захистів ступеню кандидата наук і розпочато процес захистів доктора філософії.

Збільшення кількості досліджень з проблематики сталого розвитку у 2019–2021 р. в Україні значною мірою було обумовлено її актуалізацією на державному рівні. У 2017 р. було оприлюднено Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» [10] та у 2019 р. з метою забезпечення національних інтересів щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина було прийнято Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [14].

*Розподіл дисертаційних робіт за спеціальностями та науковими ступенями.* За спеціальностями галузі наук 08 «Економічні науки» дисертаційні роботи зі сталого розвитку розподілено досить нерівномірно.

Таблиця 2

**Розподіл дисертаційних робіт за науковими спеціальностями та науковими ступенями**

Спеціальності галузі науки 08 «Економічні науки»		Всього			Структура, %		
шифр	назва	за науковими ступенями		разом	за науковими ступенями		разом
		кандидат екон. наук	доктор екон. наук		кандидат екон. наук	доктор екон. наук	
08.00.01	Економічна теорія та історія економічної думки	5	1	6	3,79	0,91	2,48
08.00.02	Світове господарство і міжнародні економічні відносини	5	2	7	3,79	1,82	2,89
08.00.03	Економіка та управління національним господарством	35	36	71	26,51	32,73	29,34
08.00.04	Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)	28	18	46	21,21	16,36	19,01
08.00.05	Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка	22	18	40	16,67	16,36	16,53
08.00.06	Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища	31	20	51	23,48	18,18	21,08
08.00.07	Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика	1	0	1	0,76	0	0,41
08.00.08	Гроші, фінанси і кредит	4	8	12	3,03	7,27	4,96
08.00.09	Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)	1	6	7	0,76	5,46	2,89
08.00.10	Статистика	0	1	1	0	0,91	0,41
	Разом	132	110	242	100	100	100

Джерело: складено за [4, 11]

Роботи за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» становлять 29,34 % від загальної кількості дисертацій (серед кандидатських – 26,51 %, серед докторських – 32,73 %), а це свідчить, що проблематика сталості передусім важлива на рівні функціонування державних систем, галузевого, міжгалузевого та регіонального управління економікою, формування економічної політики держави, державного регулювання національної економіки, що об'єктивно виправдано і є цілком логічним, зважаючи на глобальний контекст сприйняття концепції та розповсюдження ідеології сталості «згори донизу».

Другою за значимістю щодо кількості захистів є спеціальність 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» (21,08 % від загальної кількості дисертацій, 23,48 % серед кандидатських, 18,18 % серед докторських), що цілком природно і обумовлено щільною кореляцією фундаментальних положень концепції сталості із напрямками досліджень спеціальності, які сфокусовано на природних ресурсах, навколишньому природному середовищі, екологічній і природно-техногенній безпеці як об'єкти економічних досліджень; еколого-економічних проблемах сталого розвитку суспільства, держави та її регіонів, тощо.

На третьому місці із часткою у 19,01 % від загальної кількості дисертацій, 21,21 % серед кандидатських, 16,36 % серед докторських перебуває спеціальність 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)», дослідження в межах якої зосереджені на питаннях розвитку, тенденціях та закономірностях функціонування ринку товарів і послуг, міжнародних економічних стосунках, організаційно-правових формах підприємницької діяльності, чинниках, ресурсах, видах, стадіях та результатах економічної діяльності підприємств. Зважаючи на послідовне проникнення ідеології концепції в процес прийняття економічних, інвестиційних, інноваційних, виробничих, логістичних і маркетингових рішень, розвиток теоретико-методологічних, науково-методичних та прикладних засад сталого розвитку та функціонування підприємства є закономірним.

Замикає четвірку лідерів в системі розподілу дисертаційних робіт за спеціальностями спеціальність 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка». Роботи, сфокусовані на інтеграції принципів сталого розвитку в систему територіальної організації продуктивних сил, спонукають до удосконалення соціально-економічних відносин у державі, регіонах і населених пунктах, сприяють формуванню та використанню конкурентних переваг держави й регіонів та вбудовуються в організаційно-економічні механізми регулювання розвитку країни та її території, становлять 16,53 % від загальної кількості дисертацій (серед кандидатських – 16,67 %, серед докторських – 16,36 %).

Найменший внесок роблять роботи за іншими спеціальностями. Розподіл спеціальностей за мірою зменшення їхнього впливу на формування концептуальних засад сталого розвитку економіки становить: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» (загалом 12 захищених дисертацій (4,96 %), з яких 4 кандидатських (3,03 %) та 8 докторських (7,27 %)); 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» (7 захищених дисертацій (2,89 %), з яких 5 кандидатських (3,79 %) та 2 докторських (1,82 %)); 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» (7 захищених дисертацій (2,89 %), з яких 1 кандидатська (0,76 %) та 6 докторських (5,46 %)); 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» (6 захищених дисертацій (2,48 %), з яких 5 кандидатських (3,79 %) та 1 докторських (0,91 %)). За іншими спеціальностями були захищені поодинокі роботи: 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» (1 захищена дисертація (0,41 %) – кандидата економічних наук (0,76 %)); 08.00.10 «Статистика» (1 захищена дисертація (0,41 %) – доктора економічних наук (0,91 %)).

Окремої уваги потребує дослідження академічної активності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти. Досвід підготовки докторів філософії ще не має тривалої історії і розпочався тільки з 2016 р. Доктор філософії являє собою освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти (О. Карагодіна, О. Пожидаєва, 2017 [7]). Вперше ступень доктора філософії визначений у 2014 р. Законом України «Про вищу освіту» і наразі відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій та третьому циклу вищої освіти Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. У 2015 р. із затвердженням переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти було розпочато процедуру розробки освітньо-наукових програм, на які після ліцензування, починаючи із 2016 р., розпочався набір здобувачів. Ураховуючи законодавчо визначений термін підготовки на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти (чотири роки), перші захисти докторів філософії, які завершили чотирирічну програму, розпочались у 2020 р.

Наукові спеціальності за галуззю наук 08 «Економічні науки» для третього (освітньо-наукового) ступеня у 2015 р. було трансформовано у спеціальності 051 «Економіка», 056 «Міжнародні економічні відносини», 241 «Готельно-ресторанна справа», 232 «Соціальне забезпечення» та спеціальності галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Бібліографічний пошук дозволив виявити, що загальна кількість дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, зорієнтованих на концепцію сталого розвитку, з означеного переліку спеціальностей за досліджуваний період становила 14 робіт, з яких переважна більшість – десять дисертацій (71,43 %) була захищена за спеціальністю 051 «Економіка», дві роботи (14,29 %) – за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» і по одній роботі (по 7,14 %) – за спеціальностями 073 «Менеджмент» та 074 «Публічне управління та адміністрування», яку у 2017 р. було виокремлено в окрему

галузь знань та присвоєно інший шифр (281). Вагома концентрація досліджень з проблематики сталості за спеціальністю 051 «Економіка» обумовлена теоретичним змістом предметної області дослідження, який відповідно до стандарту вищої освіти полягає у вивченні загальних законів, закономірностей та тенденцій соціально-економічного розвитку, теорії мікро-, макро- і міжнародної економіки, інституціональному, міждисциплінарному та історичному аналізі соціально-економічних явищ та процесів, регулюванні та управлінні багаторівневими господарськими системами, а отже передусім має урахувати контекст сталого розвитку.

Таблиця 3

**Розподіл дисертаційних робіт за спеціальностей третього (освітньо-наукового) ступеня вищої освіти за кількістю дисертаційних робіт**

Галузь знань, спеціальність вищої освіти		Доктор філософії	Структура, %
шифр	назва		
05	Соціальні та поведінкові науки		
51	Економіка	10	71,43
07	Управління та адміністрування		
71	Облік і оподаткування	2	14,29
73	Менеджмент	1	7,14
28	Публічне управління та адміністрування		
281(74)	Публічне управління та адміністрування	1	7,14
	Разом	14	100

Джерело: складено автором за [4, 11]

Саме таке фокусування додає додаткових аргументів до ствердження щодо всебічного проникнення ідеології сталого розвитку в простір наукового пошуку в галузі економічних наук. Наведені дані, аналітика та представлені висновки вказують на комплексне опрацювання метрологічних засад та широкий науковий пошук теоретико-прикладного інструментарію розв'язання сукупності економічних, соціальних та екологічних проблем. Спостерігається залучення у наукову дискусію широкого кола дослідників, у цілому зорієнтованих на вивчення з позицій сталості процесів і явищ як макро-, мезо-, так і мікроекономічного рівнів.

Визначення частоти згадування галузей економіки в темах та, відповідно, ступеню галузевої зорієнтованості наукового пошуку. Для з'ясування основних напрямів дисертаційних досліджень було проаналізовано тематику робіт. Роботи було розділено на дві групи. До першої віднесено дисертації загальноекономічної тематики. До другої – роботи, присвячені дослідженню окремих галузей економіки. Групування дисертаційних робіт здійснювалось за методичним підходом, використаним в роботах О.В. Чернявської [15] та В.П. Яновської [17] з уточненнями, застосованими В.П. Яновською та Г.В. Кириченко [18]. По-перше, було визначено інтервал групування ( $I$ ) за формулою:  $I = (k^{max} - k^{min})/n$ , де  $k^{max}$  та  $k^{min}$  – відповідно максимальне та мінімальне значення групувальної ознаки,  $n$  – кількість груп. Кількість груп було встановлено за логікою розподілу на групи з мінімальною, середньою та максимальною кількістю дисертацій ( $n = 3$ ). По-друге, з використанням встановленої величини інтервалу було визначено інтервальні значення кожної з  $n$  груп:  $k^{min} < k \leq (k^{min} + I)$  – для групи з мінімальною кількістю дисертацій за ознакою розподілу,  $(k^{min} + I) < k \leq (k^{min} + 2 \cdot I)$  – для групи з середньою кількістю дисертацій за ознакою розподілу,  $(k^{min} + 2 \cdot I) < k \leq k^{max}$  – для групи з максимальною кількістю дисертацій за ознакою розподілу. В наслідок значного розкиду значень показника групування здійснювалось у дві ітерації. За результатами першої ітерації інтервал групування склав  $I = (160 - 1)/3 = 54$  одиниць. Як наслідок, інтервал з мінімальною кількістю дисертацій становив  $k < 54$  одиниць і у нього потрапили усі роботи за галузевими тематиками. Відповідно, було застосовано другу ітерацію групування без урахування дисертацій, спрямованих на розв'язання загальнонаукових проблем і завдань, які було винесено в окрему групу. За розрахунками другої ітерації: інтервал групування дорівнює  $(53 - 1)/3 = 17$  одиниць, для групи з мінімальною кількістю дисертацій за ознакою розподілу –  $1 < k \leq 18$ , для групи з середньою кількістю дисертацій за ознакою розподілу –  $18 < k \leq 35$ , для групи з максимальною кількістю дисертацій за ознакою розподілу –  $k > 35$ . Розподіл робіт за частотою галузевих досліджень в сфері економіки зі сталого розвитку з урахуванням двох ітерацій групування представлено в табл. 4.

Ліва частина дисертацій підготовлена по економіці в цілому – 160 робіт. Роботи загальноекономічного змісту складають 62,50 % від загальної кількості дисертацій зі сталого розвитку.

У першу групу (групу з максимальною кількістю дисертацій за ознакою розподілу) потрапили дисертації сфокусовані на дослідженні сталого розвитку агропромислового комплексу (53 роботи, 20,70 %). Серед дисертацій агропромислового комплексу, агросфери (зокрема її продовольчої складової), сільського господарства, землекористування, виробництва, розвитку сільських регіонів, територій, галузевих підприємств і підприємництва. Найбільша кількість робіт була підготовлена за спеціальностями: 08.00.03 (18 робіт, 33,96 % в межах групи), 08.00.06 (13 робіт, 24,53 %), 08.00.04 (11 робіт, 20,75 %) та 08.00.05 (7 робіт, 13,21 %). Поодинокі дисертації захищались за спеціальностями: 08.00.08 (2 роботи, 3,77 %), 08.00.02 (1 робота, 1,89 %) та 08.00.09 (1 робота, 1,89 %).

Таблиця 4

## Групування дисертаційних робіт за галузевою тематикою

Групи	Досліджувана галузь економіки	Кількість робіт, од.	Частка в загальній кількості робіт, %
Поза групами	Економіка в цілому	160	62,50
I група	Агропромисловий комплекс	53	20,70
II група	Промисловість	22	8,60
III група	Транспорт	9	3,52
	Туризм	7	2,73
	Енергетика	3	1,17
	Будівництво	1	0,39
	Торгівля	1	0,39
Загальна кількість робіт		256	100,00

Джерело: складено за даними [4, 11]

У другу групу (група з середньою кількістю дисертацій за ознакою розподілу) було віднесено дослідження по промисловості (22 роботи, 8,60 %). Дисертації охоплювали як промисловість в цілому (на рівні галузі та підприємств), так і проблематику сталого розвитку по окремих підгалузях (легка та харчова промисловість, виробництво трубної продукції, металургійні та машинобудівні підприємства). Переважно роботи було захищено за спеціальністю 08.00.04 (16 робіт, 72,73 % в межах групи), поодинокі роботи – за спеціальностями: 08.00.03 (3 роботи, 13,64 %), 08.00.02 (1 робота, 4,55 %), 08.00.06 (1 робота, 4,55 %) та 051 (1 робота, 4,55 %).

У третю групу (група з максимальною кількістю дисертацій за ознакою розподілу) було включено дисертації, зорієнтовані на запровадження засад сталості в галузі транспорту (9 робіт, 3,52 %), в енергетиці (3 роботи, 1,17 %), та поодинокі роботи в сфері будівництва (1 робота за спеціальністю 08.00.04, 0,39 %) та торгівлі (1 робота за спеціальністю 08.00.09, 0,39 %). Академічні дослідження охоплювали майже всі види транспорту загального користування, зокрема авіаційний та залізничний транспорт (по 3 роботи), морський та автомобільний (по 1 роботі), а також проблеми сталого логістики (1 робота), та були підготовлені за спеціальностями: 08.00.03, 08.00.04 (по 4 роботи, по 44,44 % в межах групи), 08.00.06 (1 робота, 11,11 %). Дисертації в сфері туризму зорієнтовані на дослідження сталого розвитку ринку туристичних послуг, міжнародного і регіонального туризму та підготовлені за спеціальностями: 051, 08.00.02, 08.00.03 (по 2 роботи, 28,57 %), 08.00.05 (1 робота, 14,29 %). Щодо енергетики, то піднімалися питання розвитку енергетичних підприємств (спеціальність 051), енергетичної безпеки (спеціальність 08.00.06) та впровадження цільових програм сталого енергетичного розвитку (спеціальність 08.00.03).

*Концептуальне поле економічних досліджень концепції сталого розвитку.* У наукових дослідженнях особливу увагу приділяють термінам «концепт» та «концептуальне поле», які, як зазначають вчені (А. Агапій, О. Лех, В. Ковальчук, 2021 [3]), відіграють надзвичайно важливу роль у розумінні процесів концептуалізації навколишнього світу у свідомості людини. Концептуальне поле трактується як стійке угруповання типологічно і семантично однорідних та ієрархічно впорядкованих концептів. Для детального опису концептуального поля, в якому поширюється конкретний концепт, у когнітивній науці широко використовуються взаємопов'язані поняття конструювання (Construal) і мапування (Mapping) (Н. Щербань, 2020 [16]). Під конструюванням розуміється спосіб, яким сприймається, розуміється і інтерпретується навколишній світ, створюються суб'єктивні образи об'єктивної реальності та відбувається вихід за межі інформації, отриманої при безпосередньому обстеженні. Під мапуванням розуміється інструмент, який дозволяє організувати і відобразити знання у візуальний спосіб. У наукових дослідженнях метод мапування іноді називають систематичним картографічним оглядом (І. Д. Купер, 2016 [2]).

З метою вивчення предмету економічних досліджень і напрямів поширення концепції сталого розвитку тематика робіт була проаналізована через призму концептуального поля. За результатами семантичного аналізу назв дисертаційних робіт і виділення сукупності ключових слів було сформовано стійке угруповання типологічно й семантично однорідних та ієрархічно впорядкованих концептів.

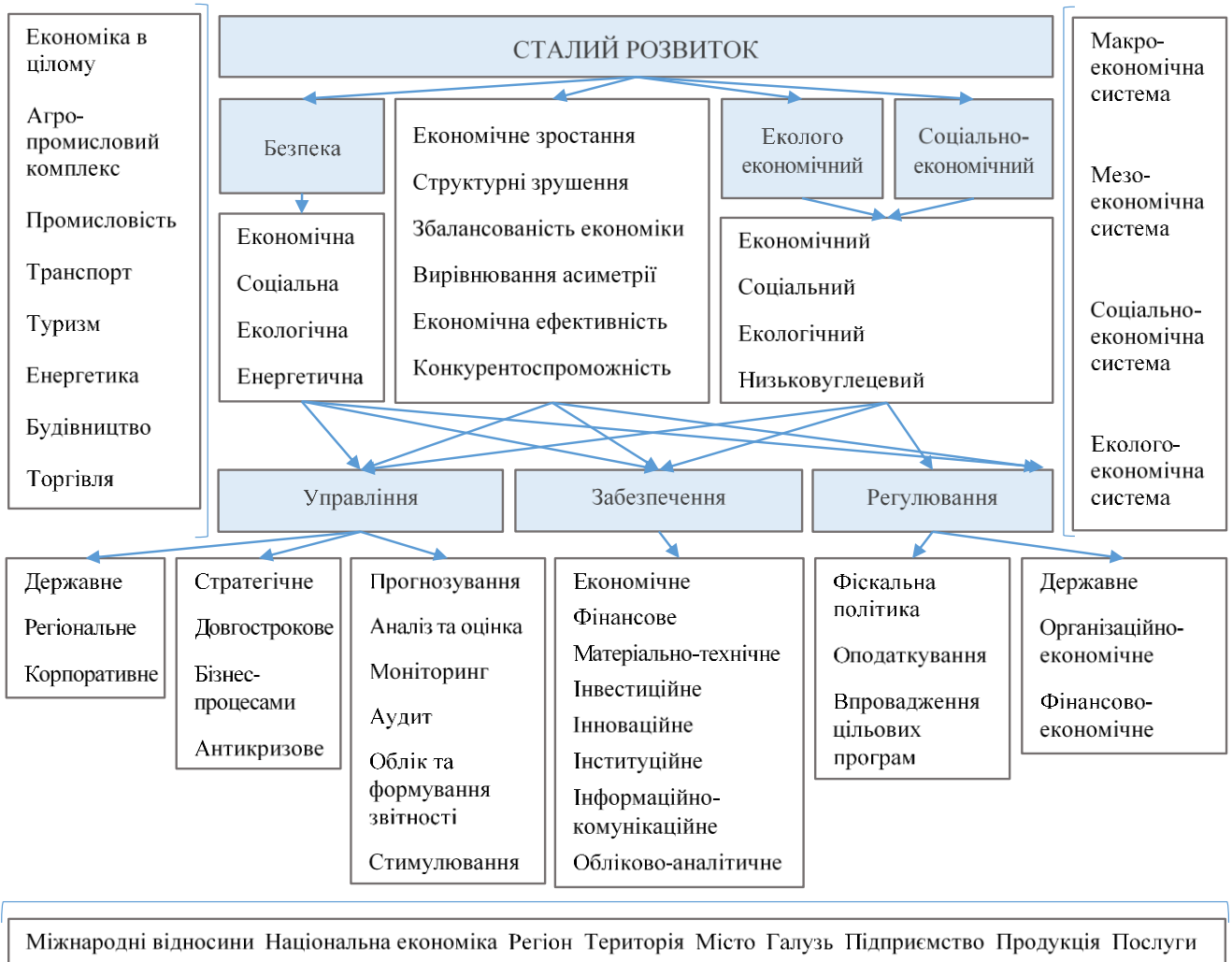
Конструювання інформації здійснювалося в три етапи. На першому етапі, окремі фрагменти інформації ідентифікувалися і структурувалися (вибудовувалися взаємозв'язки між елементами). На другому етапі, завдяки когнітивному пошуку ключових слів та експертному оцінюванню тем дисертацій, створювалися різні модифікації структурованого цілого – варіанти концептуального поля. На третьому етапі було використано метод концептуального мапування, завдяки якому візуально представлено концептуальне поле економічних досліджень в контексті концепції сталого розвитку (рис. 2).

Усі концепти (певна інформація, представлена по відношенню до головного досліджуваного феномену – концепції сталого розвитку), що по-суті є категоріями, зафіксованими у словосполученнях, використаних у формулюваннях тем дисертацій, були розподілені на 12 лексико-семантичних підкласів: (1) категорії, що визначають галузі економіки; (2) категорії систем; (3) категорії різного ієрархічного рівня; (4) категорії типів розвитку; (5) категорії параметрів розвитку; (6) категорії безпеки, досліджуваної в контексті сталого розвитку; (7) категорії рівнів управління; (8) категорії методів управління; (9) категорії функцій



управління; (10) категорії забезпечення сталого розвитку; (11) категорії методів регулювання; (12) категорії типів регулювання процесів сталого розвитку.

Семантичні зв'язки між окремими підкласами (перетин за ключовими словами – іменниками-вербалізаторами, що виражають загальне значення) та змістовна спорідненість між підкласами певних концептів обумовили можливість їхнього групування та/або об'єднання за певними ознаками. В наслідок чого було сформовано групи категорій з: (1) Управління, у яку було віднесено підкласи з категоріями: рівнів, методів і функцій управління; (2) Забезпечення, яка вмістила в себе тільки один підклас; (3) Регулювання, що включила в себе підкласи з категоріями методів та типів регулювання.



**Рис. 2. Концептуальне поле сучасних економічних досліджень в контексті концепції сталого розвитку**  
Джерело: складено автором

Концептуальне поле сталого розвитку, досліджуване в дисертаційних роботах, було представлено як структурована система, що складається з ядра та периферії. Ядро концептуального поля було сформовано з підкласів категорій типів і параметрів розвитку, безпеки, досліджуваної в контексті сталого розвитку, та виокремлених груп (управління, забезпечення, регулювання). Периферію подано як сукупність підкласів категорій, що визначають галузі економіки, категорій систем та ієрархій. Саме такий розподіл дозволяє утворювати концептуальні ділянки, поєднані між собою лексико-семантичними відношеннями, та формувати дослідницькі напрями різної конфігурації, кожен з яких розглядається як єдиний концептуальний комплекс.

**Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі**

У підсумку можна зробити висновок, що процедура мапування тематики дисертаційних робіт з одного боку розкриває диференціацію напрямів досліджень та з іншого – формує цілісне бачення концептуального поля наукового пошуку, у даному випадку – загальнотеоретичних та/або науково-прикладних засад реалізації концепції сталого розвитку. На додачу до аналізу динаміки захищених дисертацій, обстеження розподілу дисертаційних робіт за спеціальностями та науковими ступенями, вивчення частоти згадування галузей економіки в темах та, відповідно, ступеню галузевої зорієнтованості робіт, які



дозволяють кількісно оцінити масштаб та виявити тренди наукового пошуку, концептуальне поле сформоване за результатами когнітивних узагальнень та за допомогою мапування вербалізує якісні параметри, демонструє зміст, варіативність та лексико-семантичну взаємопов'язаність наукових досліджень. Завдяки мапуванню та конструюванню, побудованого за матеріалами тем дисертацій, надається широке уявлення поширення концепції сталого розвитку у сучасній українській економічній науці.

### Література

1. Abramo G., D'Angelo C.A. Evaluating research: From informed peer review to bibliometrics. *Scientometrics*. 2011. 87(3): 499. URL: <https://doi.org/10.1007/s11192-011-0352-7>
2. Cooper I. D. What is a «mapping study»? *Journal of the Medical Library Association JMLA*. January 2016. 104(1):76–78. URL: <http://dx.doi.org/10.3163/1536-5050.104.1.013>
3. Агапій А., Лех О., Ковальчук В. Концептуальне поле «glück» у німецькомовному дискурсі. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. № 833. 2021. URL: <https://journals.chnu.edu.ua/index.php/gp/article/view/220>
4. Електронні ресурси Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2116>
5. Загорулькін О.М. Формування інноваційної стратегії сталого розвитку підприємства. Дис... к.е.н. за спеціальністю 08.00.04. Полтавський університет споживчої кооперації України, 2007.
6. Какутич Є.Ю. Екологічне підприємництво у забезпеченні сталого економічного зростання. Дис... к.е.н. за спеціальністю 08.00.06. Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 2007.
7. Карагодіна О., Пожидаєва О. Запровадження програм підготовки докторів філософії з соціальної роботи: аналіз поточної ситуації. *Вісник АПСВТ*, 2017, №1. С. 85–91. URL: [https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/1\\_2017\\_85-91.pdf](https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/1_2017_85-91.pdf)
8. Кузьменко В.В. Економічна безпека та сталий розвиток: взаємодія на регіональному рівні. Дис... к.е.н. за спеціальністю 08.00.01. Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2007.
9. Назаровець С. Використання бібліометрії в соціальних та гуманітарних науках. *Preprint. Creative Commons Attribution*. e-LIS. 2021. URL: <http://eprints.rclis.org/42575/>
10. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 176 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>
11. Національний репозитарій академічних текстів. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/>
12. Павліха Н.В. Організаційно-інституційні засади сталого просторового розвитку регіону: теорія, методологія, механізми. Дис... д.е.н. за спеціальністю 08.00.05. Інститут регіональних досліджень, 2007.
13. Павлішук О.П. Критерії та індикатори сталого розвитку лісового господарства в контексті формування національної лісової політики України (на прикладі підприємств Львівського обласного управління лісового господарства). Дис... к.е.н. за спеціальністю 08.00.06. Національний лісотехнічний університет України, 2007.
14. Указ Президента України від 30.09.2019 р. «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
15. Чернявська О.В. Національна економіка: навч. посіб. К.: Алерта, 2018. 502 с.
16. Щербань Н. Методи когнітивного конструювання та мапування для дослідження концептуального поля «невизначеність» (аймай) в японській лінгвокультурі. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020 № 4 (32). Vol. 1. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.1.26>
17. Яновська В.П. Інтенсивність цифровізації економіки України. *Економіка України*. 2020. № 9. С. 5–20. URL: [http://economyukr.org.ua/?page\\_id=723&lang=uk&aid=408](http://economyukr.org.ua/?page_id=723&lang=uk&aid=408)
18. Яновська В.П., Кириченко Г.В. Бенчмаркінг ринку транспортних послуг: порівняльний аналіз Україна – ЄС. *Економіка України*. 2020. № 12. С. 3–20. URL: [http://economyukr.org.ua/?page\\_id=723&lang=uk&aid=432](http://economyukr.org.ua/?page_id=723&lang=uk&aid=432)

### References

1. Abramo G., D'Angelo C.A. Evaluating research: From informed peer review to bibliometrics. *Scientometrics*. 2011. 87(3): 499. URL: <https://doi.org/10.1007/s11192-011-0352-7>
2. Cooper I. D. What is a «mapping study»? *Journal of the Medical Library Association JMLA*. January 2016. 104(1):76–78. URL: <http://dx.doi.org/10.3163/1536-5050.104.1.013>
3. Ahapii A., Lekh O., Kovalchuk V. Kontseptualne pole «glück» u nimetskomovnomu dyskursi. Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yuriiia Fedkovycha. *Hermanska filolohiia*. № 833. 2021. URL: <https://journals.chnu.edu.ua/index.php/gp/article/view/220>
4. Elektronni resursy Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2116>
5. Zahorulkin O.M. Formuvannia innovatsiinoi stratehii staloho rozvytku pidpriemstva. Dys... k.e.n. za spetsialnistiu 08.00.04. Poltavskiy universytet spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy, 2007.
6. Kakutysh Ye.Iu. Ekolohichne pidpriemnytstvo u zabezpechenni staloho ekonomichnoho zrostannia. Dys... k.e.n. za spetsialnistiu 08.00.06. Rada po vyvchenniu produktyvnykh syl Ukrainy NAN Ukrainy, 2007.

7. Karahodina O., Pozhydaieva O. Zaprovdzhennia prohram pidgotovky doktoriv filosofii z sotsialnoi roboty: analiz potочноi sytuatsii. *Visnyk APSVT*, 2017, №1. С. 85–91. URL: [https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/1\\_2017\\_85-91.pdf](https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/1_2017_85-91.pdf)
8. Kuzmenko V.V. Ekonomichna bezpeka ta stalii rozvytok: vzaiemodiia na rehionalnomu rivni. Dys... k.e.n. za spetsialnistiu 08.00.01. Donetskyi derzhavnyi universytet ekonomiky i torhivli im. M. Tuhan-Baranovskoho, 2007.
9. Nazarovets S. Vykorystannia bibliometrii v sotsialnykh ta humanitarnykh naukakh. Preprint. Creative Commons Attribution. e-LIS. 2021. URL: <http://eprints.rclis.org/42575/>
10. Natsionalna dopovid «Tsili staloho rozvytku: Ukraina». Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy, 2017. 176 s. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>
11. Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/>
12. Pavlikha N.V. Orhanizatsiino-institutsiini zasady staloho prostorovoho rozvytku rehionu: teoriia, metodolohiia, mekhanizmy. Dys... d.e.n. za spetsialnistiu 08.00.05. Instytut rehionalnykh doslidzhen, 2007.
13. Pavlishchuk O.P. Kryterii ta indykatory staloho rozvytku lisovoho hospodarstva v konteksti formuvannia natsionalnoi lisovoi polityky Ukrainy (na prykladi pidpriemstv Lvivskoho oblasnoho upravlinnia lisovoho hospodarstva). Dys... k.e.n. za spetsialnistiu 08.00.06. Natsionalnyi lisotekhnichnyi universytet Ukrainy, 2007.
14. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 r. «Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
15. Cherniavska O.V. Natsionalna ekonomika: navch. posib. K.: Alerta, 2018. 502 s.
16. Shcherban N. Metody kohnityvnoho konstruiuvannia ta mapuvannia dlia doslidzhennia kontseptualnoho polia «nevyznachenist» (aimai) v yaponskii linhvokulturi. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020 № 4 (32). Vol. 1. URL: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.1.26>
17. Yanovska V.P. Intensyvniat tsyfrovizatsii ekonomiky Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*. 2020. №9. S. 5–20. URL: [http://economyukr.org.ua/?page\\_id=723&lang=uk&aid=408](http://economyukr.org.ua/?page_id=723&lang=uk&aid=408)
18. Yanovska V.P., Kyrychenko H.V. Benchmarkin rynku transportnykh posluh: porivnialnyi analiz Ukraina – YeS. *Ekonomika Ukrainy*. 2020. № 12. S. 3–20. URL: [http://economyukr.org.ua/?page\\_id=723&lang=uk&aid=432](http://economyukr.org.ua/?page_id=723&lang=uk&aid=432)